

L'estat nació reforçat

L'atac terrorista de l'11-S va trencar un mite: la invulnerabilitat dels Estats Units d'Amèrica. Ni durant les guerres mundials, ni arran de cap altre conflicte bèl·lic en el qual hagin participat els EUA, ni mai al llarg de la seva història, els nord-americans havien patit un atac en el seu territori.

No em proposo justificar ni assenyalar les causes directes de l'11-S però sí que voldria fer esment de dos factors que contribueixen a explicar el context en què es desenvoluparen els fets. Aquests són el colonialisme i la guerra freda. El llegat d'aquests, afegit a les desigualtats associades amb la globalització, han provocat un fort ressentiment en contra d'Occident, tant al Pròxim Orient com en algunes altres parts del món. Després del 1918, el colonialisme occidental va crear

un sistema d'estats a l'Àfrica i l'Àsia. En particular, al Pròxim Orient va deixar sense resoldre un seguit de qüestions punyents -Palestina, els kurds, Kuwait- que han generat conflictes i ressentiment en contra dels EUA i altres països occidentals.

L'era del colonialisme (1870-1945) va ser succeïda per la guerra freda (1945-1990). A hores d'ara, alguns comentaristes interpreten l'11-S com l'esdeveniment que posa fi a la guerra freda i marca l'inici d'una nova etapa; altres afirmen que el conflicte entre Occident i el món islàmic enceta una nova guerra freda en la qual l'enemic tradicional -el comunisme exemplificat per l'URSS- ha estat substituït pel fonamentalisme islàmic. Però caldria tenir ben present que l'emergència de grups fonamentalistes va ser una part integral de la mateixa guerra freda i no una conseqüència d'aquesta. És del tot coneguda l'estreta relació entre el finançament de grups armats islamistes i l'objectiu d'ofegar l'esquerra, més específicament el comunisme. Per exemple, milícies islàmiques amb el suport dels EUA lluitaven en contra del Partit Democràtic del Poble Afganès, PDPA (en el govern 1978-1992), i del Partit Socialista del Iemen (en el govern al Iemen del Sud 1967-1990), tots dos prosoviètics. El primer va caure el 1992 després de la retirada d'ajut soviètic i del sostingut suport nord-americà a les guerrilles mujahidin que lluitaven en contra del PDPA, i el segon va ser vençut en la guerra civil del 1994.

Un factor afegit al context en el qual es va desenvolupar l'11-S té a veure amb l'impacte del que Samuel Huntington ha anomenat

"xoc de civilitzacions" entre Orient i Occident, argument sovint utilitzat de manera retòrica per alguns representants d'ambdues parts amb l'objectiu de promoure el conflicte. Aquesta teoria, però, ignora la confrontació oberta que existeix en el món àrab entre aquells qui defensen la secularització de les seves societats, tot seguint el model occidental, i els qui volen aconseguir el poder en nom del fonamentalisme. Vénen immediatament a la memòria els conflictes que en les darreres dècades han assetjat països com el Pakistan, l'Iran, Egipte, Turquia i, d'una manera especialment violenta, l'Afganistan.

Els intents d'occidentalitzar l'anomenat Tercer Món, fins a cert punt han fracassat. El benestar que semblava prometre

l'adopció del model europeu no s'ha fet realitat en la majoria de les antigues colònies, on milions de persones viuen en la pobresa. Tot el contrari, la seva dependència s'ha accentuat. Aquesta situació ha fet palesa la necessitat de trobar alternatives a les idees imposades per Occident, car aquestes no han resolt ni els problemes socials, ni els polítics o els econòmics als quals s'enfronten aquests països. La reemergència de l'islam i específicament del fonamentalisme islàmic s'ha d'enfocar des d'aquesta perspectiva.

La repercussió de l'11-S per a les minories nacionals i ètniques no és homogènia i, per tant, es fa difícil generalitzar. Tot i això voldria destacar tres processos molt importants que han estat o bé encetats o bé accentuats i precipitats per l'11-S; em refereixo a l'enfortiment de l'estat, el qüestionament del multiculturalisme i l'exigència de lleialtat a l'estat.

Fins ara s'ha especulat molt sobre el possible afebliment de l'estat nació i fins i tot sobre la seva possible desaparició. Res més lluny de la realitat immediata i a mig termini. L'11-S ha generat un referment de l'estat que es manifesta mitjançant una explosió de patriotisme (especialment potent als EUA), una insistència renovada en el poder de l'estat per a controlar i exercir la violència dins de les seves fronteres (atribut clàssic definit per Max Weber) i per la ratificació de l'estat com a actor polític més poderós en les relacions internacionals. Els EUA lideren aquest procés i els seus aliats són estats que, un a un, han decidit i manifestat de diverses maneres la seva posició i nivell d'intervenció en la "guerra contra el terrorisme". Les nacions sense estat no compten per res; en tot cas, cal que estiguin a l'aguait per tal de no ser titllades de possible niu de terroristes. La manca d'estat condiciona totalment la possibilitat d'intervenir en les institucions supranacionals i internacionals. En moments crítics com el generat arran de l'11-S el tipus de relació de les nacions sense estat amb els estats que les contenen determina el seu grau d'influència, que sovint és nul. L'estat és qui decideix ignorar o reconèixer les seves minories nacionals i ètniques, i quan l'estat se sent amenaçat, com ha succeït de manera indeterminada en la majoria de països occidentals arran de l'11-S, tothom qui qüestiona l'estat pot esdevenir sospitós.

L'enfortiment del poder de l'estat en l'esfera política ve acompanyat de noves iniciatives per defensar l'homogeneïtat cultural entre els ciutadans. La diferència s'interpreta com una amenaça. Els estats es posen a la defensiva i s'intenten establir els límits de la tolerància cultural. A tall d'exemple, voldria referir-me a la Gran Bretanya, on els polítics i l'opinió pública van quedar horroritzats després de saber que un nombre indeter-

minat de ciutadans britànics musulmans havien lluitat al costat dels talibans i que almenys dos britànics es troben empresonats a la base nord-americana de Guantánamo. Els polítics es preguntaven: Cal acusar-los de traïció? Com explicar la seva manca de lleialtat a la posició de l'estat britànic, que des del primer moment ha fet costat als EUA? En aquest context, la ministra laborista Patricia Hewitt afirmava que la por de generar racisme fins ara ha impedit que els polítics britànics denunciessin costums culturals inacceptables per les societats occidentals. Es referia específicament als matrimonis "concertats", habituals en les comunitats d'origen asiàtic que viuen al Regne Unit. Hewitt també condemnava la discriminació envers les dones i la violència domèstica tolerada en aquestes comunitats, mostrant així una preocupació sobtada pel benestar de les dones que, donades les circumstàncies en què es manifesta, podria semblar parcial i oportunista. La ministra, sintetitzant la seva actitud, va declarar: "És hora d'anar més enllà del multiculturalisme" (*The Guardian*, 4 de novembre del 2001, pàgina 15).

A Europa en general, i de manera particular al Regne Unit, els fets de l'11-S han estès i reforçat la percepció d'alguns immigrants, definits pel color de la pell i la religió, com "l'enemic a casa". La desconfiança envers cert tipus de diferència s'ha radicalitzat fins a l'extrem de provocar una discriminació oberta que, en algunes ocasions, ha desembocat en l'agressió. Recordo el cas d'un jove taxista londinenc d'origen

mimsueca.com

13a. MOSTRA INTERNACIONAL DE

MIM

SUECA DEL 18 AL 22 DE SETEMBRE

Teatres
DE LA GENERALITAT VALENCIANA

AJUNTAMENT DE SUECA
Regidoria de Cultura

BANCAIXA

Sera, Entrada (96) 399 55 77
902 11 53 77
BANCAIXA

paquistanès apallissat per tres joves anglesos. L'únic motiu va ser el seu origen ètnic; les conseqüències, la paràlisi irreversible del taxista. L'abús racial en missatges deixats al contestador de diverses entitats culturals i religioses musulmanes a Birmingham, el trencament dels vidres de restaurants i botigues portades per musulmans en diversos indrets del Regne Unit, palesen aquesta renovada crispació que envierina certs sectors de la societat.

L'11-S també ha servit per a atorgar nous arguments als qui defensen la necessitat d'una ciutadania culturalment homogènia i que s'identifiqui amb el país. A hores d'ara sembla imposar-se la necessitat de limitar la tolerància i de calcular el grau de diversitat que un estat nació pot consentir en el seu si. L'estat nació necessita i exigeix la lleialtat dels seus ciutadans, però, com sempre en situacions crítiques com l'actual, cal filar molt prim per tal d'evitar la transformació d'una explosió de patriotisme en pur racisme. No sigui que en alguna ocasió, sota el pretext de lluitar en contra de possibles terroristes i de preservar la cohesió social, s'amagui l'odi als diferents i l'excusa per a eliminar-los.

L'estat nació democràtic ha d'esforçar-se per bastir un conjunt de valors compartits que permetin la cohesió social des del respecte mutu i el diàleg. Imposar un seguit de valors seleccionats per una minoria amb la finalitat d'excloure'n els qui no hi combreguen equival a crear mecanismes d'exclusió segmentadors de la societat.

Lligat amb el debat sobre la viabilitat i els límits del multiculturalisme s'imposa l'alarma d'un estat que descobreix que alguns dels seus ciutadans tenen lleialtats alienes. Pen-

sem en el cas britànic ja mencionat però recordem també que entre els detinguts que feien costat als talibans hi ha dos ciutadans nord-americans que han estat traslladats a presons en el territori dels EUA i no a la base de Guantánamo com la resta. Al Regne Unit, amb una comunitat musulmana de dos milions de persones, el ministre d'Interior, David Blunkett, no ha dubtat a proposar la introducció de "classes de ciutadania", exigir que els nous immigrants parlin anglès (un nombre important d'immigrants, sobretot dones educades a l'interior de les seves comunitats, no el parlen), i que estiguin disposats a jurar lleialtat a l'estat, seguint el model dels EUA o el Canadà. Tot i això, Blunkett afirma: "No existeix una contradicció entre mantenir una identitat cultural distinta i la identificació amb el Regne Unit" (*The Guardian*, 12 de desembre del 2001, pàgina 4).

Tant la necessitat de posar límits al multiculturalisme com la necessitat d'exigir la lleialtat dels ciutadans s'han d'emmarcar en un enfortiment del nacionalisme d'estat (alguns en diran patriotisme) que, com tot nacionalisme, pot definir-se com a democràtic o no. És previsible que en les democràcies occidentals aquest nacionalisme d'estat prengui un caire democràtic. Amb tot, però, la qüestió és quina actitud adoptarà aquest nacionalisme democràtic envers els també nacionalismes democràtics de les nacions sense estat. La qüestió roman oberta.

Montserrat Guibernau

*Professora de Ciència Política a l'Open University (UK)
i professora visitant a la London School of Economics*

Els drets humans no són el problema

Al cap de poc dels atemptats, molts analistes valoraven què i qui havia perdut i què i qui havia guanyat amb la crisi mundial post-11 de setembre. Un any més tard, ho veiem ben clar: els drets humans són els que n'han sortit més malparats. No solament van sortir derrotats el dia dels sagnants atemptats, o durant els bombardejos sobre l'Afganistan, sinó que gairebé a diari han patit investides i retallades brutals.

En aspectes com la immigració hem patit un gravíssim retrocés. Plantejaments discriminatoris que fa un parell d'anys es defensaven tan sols des de perspectives xenòfobes o d'extrema dreta ara són assumits, sense cap angúnia, per tota mena de partits, líders d'opinió i governs. A més, la difusió de

l'arquetip del "terrorista islàmic" ha permès estendre la sospita absoluta sobre milions de persones arreu del món. Als EUA centenars de ciutadans s'han passat mesos detinguts sense cap acusació formal ni càrrecs, sense que se n'informés degudament la família, sense cap prova que demostrés la seva vinculació amb els atemptats, etc. Tan sols perquè eren immigrants! Però a la "civilitzada" Europa no ens esstem de res: des de la Conferència Mundial sobre la Sida celebrada fa un parell de mesos a Barcelona, a la recent Conferència Internacional de la War Resisters International (WRI) celebrada a Dublín fa pocs dies, passant pel Fòrum Mundial de la Societat Civil que tingué lloc a Ginebra a fi-